

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЕКОЛОГО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ І СТУПЕНЯ

Грошовенко О.П., Рябошапка Т.О.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Екологічна культура у дослідженні розуміється як екологічна освіченість, правильне ціннісне ставлення до природи, практична участь у раціональному її використанні і збереженні. Особливу роль у формуванні екологічної культури відведено початковій ланці освіти. У цьому контексті актуальним питанням є професійна підготовка майбутнього вчителя до ефективної реалізації завдань екологічної освіти і виховання молодших школярів. У статті досліджується стан проблеми підготовки вчителя до забезпечення належного рівня реалізації завдань екологічної освіти і виховання дітей молодшого шкільного віку. Особлива увага звертається на здатність вчителя адекватно використовувати методичний інструментарій та моделювати процес екологічної освіти дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: молодші школярі, професійна підготовка вчителя, екологічна освіта і виховання.

Постановка проблеми. Погіршення екологічної ситуації стало планетарною проблемою. Низька емоційна культура, очевидне «екологічне невігластво» все частіше призводять до безвідповідальних, екологічно неграмотних та волонтаристських рішень у сфері природокористування.

В умовах екологічної кризи не можна уявити повноцінного навчального процесу у школі без повноцінного екологічного виховання та освіти. Пропаганда екологічних знань, насамперед, має пробуджувати тривогу щодо екологічної кризи і руйнувати небезпечний психологічний механізм звикання до неї. Вихованців потрібно переконати у необхідності дбайливого ставлення до природи, яке інтегрує почуття, знання, екологічно доцільні вчинки. Лише сплав знань і переконань народжують правильну ціннісну позицію щодо природи та переходять у відповідну поведінкову програму.

Збереження навколишнього середовища – одна з найгостріших проблем сучасності. Важливою ланкою в системі екологічного виховання є початкова школа. Умінню любити, оберігати і примножувати багатства природи потрібно вчити з раннього дитинства.

Виховання дітей засобами природи завжди турбувало педагогічну думку. Класики західноєвропейської прогресивної педагогіки саме природу вважали важливим фактором виховання дітей. Найретельніше думка пріоритету природного фактора виховання доведена у спадщині В.О. Сухомлинського. Видатний педагог важливого значення надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Сплікування з природою, на думку В.О. Сухомлинського, – засіб формування високих моральних якостей. Краса, вважав педагог, – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечного ставлення [6, с. 117]. Дійсно, краса природи надихає дітей творити добро, допомагати їй, допомагати дорослим вирішувати важливі проблеми екології.

Гострота екологічної кризи, необхідність покращення стану навколишнього середовища зумовлюють об'єктивну потребу в підвищенні екологічної культури населення, підготовці підростаючого покоління до гармонійного співіснування з природою, раціонального використання та відтворення її багатств, збереження довкілля. Такі ідеї закладено у нові цілі освіти в Україні як умову не тільки виживання, але й перетворення нашого суспільства. В Україні створено нормативну базу регулювання екоосвітнього процесу. Так, Концепція екологічної освіти та виховання в Україні викладає основні ідеї, принципи та основні напрями створення, впровадження і розвитку інтегрованої екологічної освіти в Україні. Одним із факторів подолання сучасної

екологічної кризи концепція визначає формування екологічної культури суспільства.

Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні одним із пріоритетних напрямів визначає екологічну освіту, формування високої екологічної культури кожної людини та суспільства загалом [3].

Таким чином, нова парадигма освіти одним із пріоритетних визначає напрям екологічної освіти та виховання, де особливе значення має розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічна ситуація, кризові явища в природі наштовхують на думку про необхідність вимагати нової ціннісної орієнтації відносин людини з природою, перегляду певних моральних норм, які регулюють поведінку людини в природі. В усьому світі помітно посилюється увага до проблеми освіти і виховання в галузі охорони навколишнього середовища. На сьогоднішній день назріла гостра необхідність активного екологічного виховання і навчання всіх верств населення, починаючи з найменших – дошкільних груп дитячих садків – і закінчуючи факультативами екологічного характеру для керівників різного рангу в усіх сферах народного господарства. Необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із загостренням відносин суспільства і природи, обумовлює появу наукових досліджень з питань екологічного виховання, адже значною мірою кризовий стан цих відносин є результатом недостатньої сформованості рис екологічної культури особистості.

Питанням формування екологічної культури приділяли увагу В.Г. Іванов, М.І. Дробноход, Н.Б. Ігнатівська, А.Н. Кочергін. Наукові дослідження, що обґрунтовують вирішення екологічних проблем шляхом зміни панівної парадигми мислення та антропоцентричних рис світогляду на екоцентричні здійснені С.Д. Дерябо, В.С. Крисаченком, С.Г. Лебідь, О.В. Плахотнік, Н.А. Пустовіт, В.А. Ясвінім.

Особливо цінними у контексті нашого дослідження є праці Н.М. Бібік, В.Р. Ільченко, З.П. Плохій, Г.П. Пустовіта, Г.С. Тарасенко. Науковці підтверджують той факт, що формування екологічної культури дітей молодшого шкільного віку є актуальним завданням сучасності та залежить від багатьох факторів. Так, Г.С. Тарасенко особливу увагу звертає на забезпечення належної підготовки майбутнього вчителя, яка має передбачати його професійну готовність до здійснення завдань екологічного виховання [8, с. 113].

Мета статті – дослідити стан готовності сучасного вчителя до реалізації завдань екологічної освіти і виховання дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Виховання екологічної культури – це формування у особистості таких ціннісних орієнтацій і моральних почуттів, за яких готовність до природоохоронної діяльності, активна екологічна позиція, недопущення порушень правил природоохоронної поведінки іншими є органічними складниками світогляду, а власна природоохоронна поведінка – невід’ємною частиною діяльності. Екологічна культура розглядається як частина загальної культури особистості. Тому мова може йти не про її наявність чи відсутність, а про рівень її сформованості. Основним і загально визначним критерієм рівня екологічної культури особистості є практична природоохоронна діяльність.

Формування екологічної культури підрастаючого покоління – одне з найважливіших завдань сьогодення. Виховувати у дітей відповідальне ставлення до природи – це складний і довготривалий процес. Його результатом повинно бути не лише оволодіння відповідними знаннями і вміннями, а й розвиток уміння і бажання активно захищати, поліпшувати природне середовище.

Екологічна культура – це екологічна освіченість, правильне ціннісне ставлення до природи і практична участь у раціональному її використанні і збереженні. Екологічна освіта і виховання – це педагогічний процес, спрямований на формування екологічної культури особистості. Поняттям «екологічне виховання і освіта» визначається єдина система заходів, направлена на формування тих якостей людини, що необхідні для гармонійних відносин суспільства і природи.

Високий рівень екологічної культури школярів може сформувати лише вчитель творчий, з відповідальним ставленням до навколишнього, здатний бачити цікаве, своєрідне, особливе, виділяти надзвичайне у звичайному житті. Саме творчість є умовою становлення, самопізнання і розвитку особистості вчителя, якій має бути властиве ціле віяло різноманітних здібностей. Лише творчий педагог, здатний мислити і діяти вільно, нестандартно, взмозі свідомо розв’язувати складні завдання, що стоять на шляху екологізації змісту освіти.

З метою вивчення рівня готовності учителів початкових класів до реалізації завдань екологічного виховання молодших школярів, нами було проведено опитування, у якому взяли участь близько 150 учителів початкової школи Вінницької області. Нас цікавило питання, як розуміють зміст екологічної роботи в школі I ступеня педагоги, які працюють з дітьми. З цією метою нами було розроблено анкету, яка містила декілька питань, об’єднаних спільною темою.

За результатами опитування з’ясувалось, що більшість учителів (68%) особливу увагу звертають на оволодіння учнями елементарними знаннями про основні екологічні чинники в розвитку живої природи та встановлення очевидних зв’язків й залежностей між об’єктами живої і неживої природи. Звужуючи сам зміст еколого-виховного процесу, вчителі наголошують на необхідності гуманного ставлення дітей до природи. Насторожує той факт, що педагоги, маючи потужний методичний арсенал, у своїй практичній діяльності мало звертаються до активних методів формування екологічної культури. Так, поза увагою залишаються такі методи, як екологічні проекти, акції, екологічне моделювання, досліді, спостереження тощо. Натомість, вчителі пропонують використовувати екологічні бесіди, розповіді, вікторини тощо. Такий підхід дещо звужує сам спектр екологічної проблематики та фокусує зусилля педагогів на використанні вербальних методів впливу, які лише частково сприяють ви-

рішенню проблеми формування екологічної культури, мало спрямовані на забезпечення умов для формування конкретних еколого-доцільних практичних умінь та навичок молодших школярів.

У завдання опитування входило також з’ясувати готовність учителів до еколого-виховної роботи. Результати були досить невтішними: 92,5% опитаних переконані, що не готові до такої роботи. Більшості із них бракує відповідних методичних знань. Частина опитаних (38%) наголошує на недостатньому забезпеченні навчально-виховного процесу школи I ступеня методичною літературою, дидактичними матеріалами.

Отже, підготовка учителів до еколого-виховної роботи потребує змін. Головними перешкодами до ефективного досягнення цілей екологічного виховання є недостатнє володіння педагогами змістом та методикою екологічної роботи в школі. Особливої уваги потребує забезпечення процесу екологічної освіти науково-методичними, дидактичними матеріалами, відсутність умов для проведення експериментально-дослідницької роботи, лабораторно-практичних дослідів. Проте, головною перешкодою до ефективного досягнення цілей екологічної освіти учителя є допоки не розроблена теорія і практика вузівської педагогічної екології. Багато теоретичних положень, які давно вже використовуються у практиці шкільного навчання, на рівні підготовки вчителів залишаються проблемними. В результаті, вчитель змушений самостійно поповнювати професійні знання, навички і вміння, яких дуже часто йому бракує у практичній роботі.

З метою усунення такої невідповідності слід усі зусилля концентрувати на реалізації концептуальних положень екологічної освіти відповідно до специфіки професійної підготовки вчителя. Завданням особливої ваги є адаптація цілей і змісту екологічної освіти до потреб навчання і виховання майбутнього вчителя у педагогічному вузі. Важливо ідентифікувати підходи до здійснення екологічної освіти учителів у відповідність з тими, які визначені ведучими у міжнародній практиці. Особливо це стосується принципів розробки змісту педагогічного аспекту екології: міждисциплінарності, безперервності, креативного підходу до вивчення та розв’язання екологічних проблем, єдності інтелектуального і емоційного сприйняття навколишнього середовища.

Здійснюючи екологічну освіту своїх вихованців, педагог має використовувати найрізноманітніші методи. Саме в молодшому віці поліметодична варіативність сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Найбільш оптимальними в практичній роботі визнані такі методи, як спостереження (епізодичні, нетривалі, тривалі); демонстрація картин, ілюстрацій, фотографій; дослідницько-пошукова робота; праця на природі; ігри (медитації, подорожі, драматизації, дидактичні); словесно-логічні завдання; проблемні ситуації.

Цікавими формами роботи для молодших школярів можуть бути: ігрові заняття-вистави, наприклад «Цілюще зілля», «Дідусь Лісовичок», в яких акторами виступають самі діти; прогулянки; екскурсії на природу, в музей, на поле, в ліс, на ферму; участь у роботі дитячих організацій, гуртків, студій («Зелена аптека», «Природа і фантазія», «Юні друзі природи» тощо); перегляд діафільмів, кінофільмів, діалогів на природничу тематику; збирання лікарських рослин; комп’ютерні ігри з використанням спеціальних комп’ютерних програм екологічного спрямування; створення навчальних екологічних стежин; експериментальна робота; ознайомлення з об’єктами, святами, легендами, творами художньої літератури.

На ефективне розв'язання завдань екологічної освіти і виховання молодших школярів впливає забезпечення взаємозв'язку у системі «сім'я – школа». Учителеві важко розв'язувати складні завдання екологічної освіти без сім'ї, оскільки вона є тим ланцюжком, який з'єднує знання дитини із повсякденним життям. Ефективними формами роботи з батьками є бесіди за «круглим столом», проблемні семінари, виставки науково-популярної літератури, екологічні акції, проекти тощо.

Висновки і пропозиції. Важливим чинником формування екологічної вихованості особистості є екологізація її світогляду, а відтак і діяльності. Єдність та педагогічна ефективність цих взаємопов'язаних процесів можлива лише за умови вирішення надзвичайно актуального для екологічної освіти і виховання учнів у навчальних закладах завдання: формування ставлення особистості до навколишнього середовища, основою якого є засвоєння учнями ціннісних орієнтацій екологіч-

ного змісту, перебудова традицій їх спілкування з природою чи окремими його об'єктами, що дозволяє утвердити в їхній свідомості абсолютно нову систему цінностей.

Особливо важливим завданням у контексті останнього є професійна підготовка вчителя до реалізації завдань екологічної освіти і виховання молодших школярів. Пріоритети початкової екологічної освіти мають бути спрямовані на становлення емоційно-ціннісної сфери взаємовідносин дитини з природою, формування інтересу до екологічних проблем. Таким чином, професійна підготовка майбутнього вчителя має враховувати ці аспекти та відповідати вимогам сучасної системи освіти і виховання підростаючого покоління. Еколого-виховна робота буде ефективною саме за умов творчого підходу вчителя до її організації. Лише творчий учитель здатний залучити у цей процес всі можливі фактори і оптимально їх використати в ім'я збереження природи.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. Ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання. – 2004. – № 2. – С. 6-30.
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1- 9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія / Г. П. Пустовіт. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Скрипченко О. Загальна психологія / О. Скрипченко. – К.: Вища школа, 1998. – 420 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям // Вибрані твори: В 5-ти т. – К., 1977. – Т. 3. – С. 5-282.
7. Тадеєва І. М. Формування гуманних якостей особистості як педагогічна проблема / І. М. Тадеєва // Наука і освіта. – 2001. – № 2. – С. 22-24.
8. Тарасенко Г. С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: Монографія / Г. С. Тарасенко. – Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С. Г., 2006. – 308 с.

Грошовенко О.П., Рябошапка Т.А.

Винницький педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К ЕКОЛОГО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ В ШКОЛЕ І СТЕПЕНИ

Аннотация

Екологіческая культура в исследовании рассматривается как экологическая образованность, правильное ценностное отношение к природе, практическое участие в рациональном ее использовании и сохранении. Особую роль в формировании экологической культуры отведено начальному звену образования. В этом контексте актуальным вопросом является профессиональная подготовка будущего учителя к эффективной реализации задач экологического образования и воспитания младших школьников. В статье исследуется состояние проблемы подготовки учителя к обеспечению надлежащего уровня реализации задач экологического образования и воспитания детей младшего школьного возраста. Особое внимание обращается на способность учителя адекватно использовать методический инструментальный и моделировать процесс экологического образования детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: младшие школьники, профессиональная подготовка учителя, экологическое образование и воспитание.

Hroshovenko O.P., Riaboshapka T.A.

Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky

TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHER FOR ENVIRONMENTAL-EDUCATIONAL WORK

Summary

Ecological culture in the study is referred to as environmental education, good appreciating attitude to nature, practical participation in its rational use and conservation. A special role in the formation of ecological culture is given to primary education. In this context, the important issue is training future teachers for effective implementation of the objectives of environmental education and education of primary school children. This paper examines the state of the problem of teacher's training to ensure proper implementation of the tasks of environmental education and education of children of primary school age. Particular attention is paid to the teacher's ability to adequately use methodological tools and model the environmental education of children of primary school age.

Keywords: primary school children, teacher's training, environmental education and training.